

BUTLLETI DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any XIV

Maig 1990

N.º 52

Algunes aportacions a «Els sitgetans a Isla Cristina»

DAVID JOU I ANDREU

A l'Arxiu Històric de Reus es conserva una mostra de la correspondència dirigida a un comerciant de la capital del Baix Camp, Antoni Buixó Pasqual, per quatre traficants de pesca salada sitgetans: Bartomeu Soler, pare i fill; Pere Robert i Joan Torralbas (1). Els dos primers ja ens són coneguts per les seves activitats a l'antiga Isla de la Higuerita, des de l'últim quart del segle XVIII (2).

L'interès de l'esmentada correspondència, a més de reafirmar la persistent presència sitgetana en aquella població de la Baixa Andalusia, des dels temps anteriors a la seva fundació, és que ens dóna a conèixer de manera directa, de primera mà, les inquietuds i preocupacions d'aquells comerciants, especialistes en el tràfic de pesca salada. Els preus i la qualitat del peix, l'abundància o l'escassetat de la pesca, la intranquil·litat que els produeix les deficiències en els mitjans de transport marítim, la meteorologia..., tot plegat els causa interferències, dificultats en el seu treball, la seva feina i els seus negocis.

Bartomeu Soler, pare, escriu al comerciant de Reus Antoni Buixó, indistintament des de la *Figuerilla* (3) o des de Sitges segons l'època de l'any. Quan escriu des de Sitges, però, mai no deixa de facilitar-li algunes notícies d'aquella població andalusina que ha obtingut, a través del seu fill, que resideix allà, amb una presència més continuada (4).

Així, Soler, escriu des de «*Figarilla y 7bre. 27 de 93*»: «*Amich senyor Anton Rebuda tinch la Carta de Vm y anella estich en lo que mes-presa de la tuñiyna de raton en lo preu de 75 P8 (5), ja que per les altres pars val més dinés...*». I segueix més endavant: «*Li dono notisi de las pesqueras de sardine de esta p Portugal que per lo present es poca y que la poca que ya la mejor par es mariquita (6) y la pagan a fora de preu...*» El 28 de desembre de 1794, i en resposta a una carta del dia 14 del mateix mes. Soler escriu a Buixó: «*Quedo enterat del modo que se troba esta plasa sens averi ninguna sardina y la poca qui ha mala y que si enequell Ynterin aguere arribat en este lo Pro. Mirabet sen treurien mols dinés... lo que no té remey abem de pendre paciència pues lo temps governa...*»

El 24 de gener de 1795, Bartomeu Soler, pare, escriu, des de Sitges, a Reus dient: «*He tinguda carta de mon fill que me espresa que en un llagut de Huelva té embarcats 44 cascos de sardina estibada i em diu que és molt bona i destinada a Vm. junt amb 40 fanegas de sigrons i la carta és feta el dia 7 del present...*» I segueix més endavant: «*I també em diu que encara tenia*

70 bótes per embarcar i és peix de 12 i 14 milers bóta. Sols que no tenia barco per embarcarla y que las pasqueras havien mancat y per lo present no ya altra novetat...»

La qualitat i mida de la sardana és mesura per milers per bóta o «pipa» i oscila entre 11 i 24 milers per bóta. Els preus els situen entre 5 i 13 peces de vuit per bóta. Així diu Soler, des de Sitges, a Buixó, entre altres coses: «*Y també y tinglda carta de mun fill feta de 16 del pasat y endiu que li fase asaber com lo dia 14 y 15 del pasat y agé un pasage de sardina que se salaron 700 bótas de sardina en vanque (7) y ell ne sala 60 bótas en xanque y pexs de 10 y 12 ms. bóta y que li costava a 10 y 11 P8 la bóta...*» (3 de gener del 1795).

El principal motiu de la correspondència que rep Antoni Buixó dels traficants de Sitges és, lògicament, resposta a les seves comandes i a les seves necessitats. Bartomeu Soler, no tan sols posa al corrent de la tramesa de pòlisses, coneixements d'embarcaments i altra documentació, relacionada amb les diferents partides de pesca salada, sinó que també l'informa de les disponibilitats, tant de sardina, com de tonyina, com dels contactes i relacions que ha tingut amb els diferents intermediaris o corresponsals situats a Alacant, València o Màlaga, a fi d'accelerar o alentir els subministraments o trameses de marcaderies. Des de Sitges, el 17 de gener del 1794, Soler escriu a Reus, a Buixó: «*Y tinguda carta del venedor que ya en Valenci que en diu que lo patró Salvador Manera de Lloret li portava una partida de sardina per Valenci y lo dit venedor me escrit que la remet a Vm y jo penso que Vm ja entindra més.*»

El 3 de gener del 1795, des de Sitges també, en Soler escriu a Reus per dir: «*Lo correu pasat tingé carta de Llecant [Alacant] de Joseph Boneu que més presa que prengué 7 cascos de un valencià y jo penso que saran de Mirabet perquè em digueren que Mirabet portava 25 cascos y també penso que tindrà los cunexements (8) de un malagueño que porta 25 bótas per Salou y Barña.*»

El 3 de desembre del 1794, des de la «*Higuerite*», Bartomeu Soler es dirigeix al mateix destinatari: «*Li remeto pòlissa i factura del patró Pere Gómez de Màlaga i a son arribu de dit patró Vm dispondrà de los 53 cascos i li dich que nos detingue en la venda que no és any de detení en res, ral més ral menos, a vendre anem...*» El 17 de gener del 1795, des del mateix punt: «*Amich Anton, inclusa en esta vos remeto pòlissa i factura de 44 cascos de sardina estibada que porta lo patró Pedro de More, de Huel-*

va, y tot lo pex és mol bo y de bol bona calitat... en este en queden algunes 600 bótes para embarcar y a mi men queden 600 milers, de 12 a 13 milers per bóta, y tota esta partida vindrà destinada a esta de Reus. Tot per son avis...» I en post data: «Amich Anton de les dos pòlisses que vénen incluses a esta, la una la remetereu al patró Barnat Portas, en Sitges». (9).

Eventualment, quan els Bartomeu Soler, pare i fill, no són a Isla Cristina, Fidel Cavet, un matoroní de confiança, és el que s'encarrega dels seus interessos i aquest té cura, també, d'escriure al comerciant de Reus, així podem veure en una carta del dia 18 d'abril del 1795 que diu: «Pues lo digo a Vm. como el expresado Bartolomé Soler ya se ausentó de éste el día 2 del corriente para pasar a éste de Cataluña, y yo soy el que cuidó de sus bienes siendo el ausente de éste...»

Bartomeu Soler, no limita la seva especialitat a la salaó i venda de sardines de la Higuierita, sinó que també trafica amb la tonyina salada. Així, el 29 de maig del 1794, escriu des de Conil, un poble situat en el golf de Cadis, famós per les seves almadraves i pesca de tonyina, notificant que el dia 23 del mateix mes envia 120 bótes de tonyina, advertint-li al mateix temps, «però costarà molt cara, que posada en las plajas costará de 115 a 120 peces de 8 cada una bóta.» De passada, aprofita l'avinentesa per ampliar la informació panoràmica de Conil a Antoni Buixó i afegeix: «Y per lo estat present y haurà mortas algunas 400 bótas de carn [tonyina], y hara estic esperant lo patró Jph. Matas, de Lloret, y lo patró Barnat Portas [de Sitges], que els estic esperant de dia en dia per comensar a carregar a fi y afecta de ser los primers a las plajas...»

Un any més tard, el 12 de març del 1795, Bartomeu Soler, escriu al seu client de Reus, des de la «Figarilla», per tal d'advertir-li que ha decidit quedar-se allí per anar a la tonyina de «vinguda» (10). Amb aquest motiu li demana que li remeti algunes lletres a Cadis, diners, en definitiva, i al mateix temps que li arreplegui 300 o 400 cascos.

La correspondència del tantes vegades esmentat Bartomeu Soler amb Antoni Buixó Pasqual s'acaba el dia 9 de juny del 1795. No sabem les raons d'això, atès que a l'arxiu d'aquest últim existeix un buit de quatre anys. El comerciant de Reus, però, continua amb la seva activitat comercial, relacionada amb la pesca salada y a partir del mes de juny del 1799 segueix mantenint correspondència amb altres traficants sitgetans, com són Joan Torralbas i Pere Robert, possiblement associats amb el reusenc, i que escriuen indistintament, un o altre. Aquesta segona etapa epistolar es redueix als anys 1799 i 1800. Pere Robert, segons manifesta en una de les seves cartes, era cunyat de Bartomeu Soler. Tant Torralbas com en Pere Robert escriuen, exclusivament, des de Sitges.

Les relacions d'aquests dos comerciants amb el de Reus, Antoni Buixó, són distintes de les que es mantenien amb els Bartomeu Soler. Aquest s'acomiada molt sovint del reusenc com a «senyor i amich» i li facilita informació, de tipus divers, «per son govern». Joan Torralbas i Pere Robert, en canvi, donen moltes instruccions a Buixó pel que fa a l'arribada de partides de sardina salada a Salou, com són, per exemple, que posi a la premsa uns cascos de sardina quan arribin a Salou, abans que arribi el carreter de Cervera (31 agost 1799), sobre distribució de la mercaderia, pagar i cobrar a d'altres clients, etc. Cal tenir en compte que tota la pesca salada procedia de més enllà de

l'estret i que per tant arribava abans a Salou que a Sitges. A vegades es mostren contrariats perquè les seves instruccions no s'han portat a terme: «Amich, estic admirat de què no me ajau enviat a di los cascos que rebé lo Feu de Tarragona, si són a Servera...», escriu Pere Robert a Antoni Buixó el dia 6 de juliol del 1799. «Igualment te estimaré fàsius anar als 6 cascos de mariquita a Servera, al més prompte que pugas, que si no baixan carros de Guissona fesi anar carros de Reus...», escriu, exactament tres dies més tard en Joan Torralbas a Buixó, el 9 de juliol del mateix any. El dia 13 del mateix mes i any, segueix insistint en Pere Robert: «Etic admirat de què no haveu donat providensi de ferma anar los 6 cascos de mariquita a Servera, que penso que a Tarragona se hauran gastat bastant ab lo temps que són desembarcadas. Hi ha dos mercats que estan agordant la ditxosa mariquita, que antes de acabar de fer malbé, que si no baixan los carros de Guissona feu-hi anar los carros de Reus...»

En altra ocasió, després de comentar amb certa satisfacció unes notícies de «Conill» (Conil, Cadis), referents a l'abundant pesca de tonyina, en Pere Robert s'adona que en Buixó no ha complert un encàrrec que set dies abans li havia encomanat, relatiu a una bóta de tonyina, i li afegeix en la postdata: «Etic admirat de què no haguesis embarcat la bota d'en Ricart ab lo llagut del Sagarra que ara no se com podrà venir la ditxosa bóta tenint la conveniensi.»

També és interessant subratllar que els nostres homes reben i mercadegen, indistintament i simultàniament, sardina d'Ayamonte i de Galícia (11). En diferents cartes de Pere Robert i de Joan Torralbas a Buixó, apareixen notícies de Galícia, de sortides d'embarcacions de Vigo i de les incidències de la pesca a Ayamonte o Villajuan. «El patró Serafi (12) te portará 3 cascos de Galisia y 2 cascos de Ayamonte...» (31 agost 1799). «Si sabeu alguna notisi de Ayamonte en punt de sardines escriuiu...» (12 octubre 1799). «Se diu que Ayamonte hi havia 150 bótas de pex mort, pex de molts qualitats y en Vilajoan també diuen que en tocaven alguna...» (23 novembre 1799). «Y junt de lo que hi haurà de nou en punt de sardines tant de Galisi com de Ayamonte per nostre govern...» (id., id.). «Ara vos dich que lo barco que portà las sardinas de Bigo lo dia 2 del corrent sortí de Bigo pel Von viatge...»

Encara que no hi ha gaires notícies de la seva incidència en el mercat, en la correspondència estudiada de l'arxiu de Reus també es troba alguna notícia sobre arengades vingudes de Mallorca, suposem que elaborades en la pròpia illa, però... de referències molt negatives. Així, Joan Torralbas, el dia 17 de novembre del 1799, escriu al de Reus: «Sabràs com en esta les arengades vingudes de Mallorca altra vegada les han tornades a visurar, y a casco que en treuen un pam, altres 2 conforme els danys que té el casco...» Uns dies més tard, el 23 de novembre, Pere Robert escriu a Buixó per dir-li entre altres coses: «Lo Joanet es a Barña, a fi de vèurer lo resumen dels cascos que eren en la casa de sanitat...»

Les circumstàncies bèl·liques de finals del segle XVIII també es reflecteixen, en algun espai de la correspondència. Afecten els navegants, que són apresats pels vaixells de guerra enemics o per corsaris, tan freqüents en aquelles èpoques, i repercuteixen instantàniament en els preus de les mercaderies. Així escriu Pere Robert, sempre des de Sitges, a Buixó, el 17 d'agost del 1799: «També vos dich que aquí corren noves de què han apresat dos barcos de tonyina

de vinguda i l'estan venent al preu de 20 duros la bóta...». Encara, el 21 de desembre del mateix any escriu Pere Robert: «Ja penso sabreu la desgràcia que han tingut los de Ayamonte que de quatre llaguis ne an apresats tres al cap de Gata, no sé los demés a on paren que això serà causa que las sardinas tindran son preu...».

La inseguretat per als traficants de pesca salada no tan sols regnava en mar sinó també pels camins de terra, perquè el 18 de gener del 1800 en Joan Torralbas escriu des de Sitges a Reus per comunicar-li entre altres coses relacionades amb els negocis que els unia, «pués sabràs com lo mateix dia com anava a casa jo i en Paret mos sortiren dos lladres amb un tribuch cada un y mos varen pendre los diners que portàvem, encara que era poca cosa...».

La correspondència de Bartomeu Soler consta de 19 cartes, entre el 27 de setembre del 1793 i el 9 de juny del 1795. Vuit d'elles, escrites des de la Higuierita, una de Conil i les deu restants des de Sitges. Totes dirigides a Reus. La que mantenen Joan Torralbas i Pere Robert amb el mateix Antoni Buixó de Reus, està constituïda per 28 cartes, entre el 6 de juliol del 1799 i el 18 de gener del 1800. Totes escrites des de Sitges, excepte una que ho és de Barcelona. Les primeres presenten una calligrafia molt precària, circumstància que unida a una absència total de qualsevol norma ortogràfica, fa que sigui difícilíssim, en molts casos, interpretar-les. El segon grup ofereix una calligrafia una mica més acurada i l'ortografia més pròxima a la normalitat. Totes elles són escrites en català excepte una, escrita des de la Higuierita per un delegat de Bartomeu Soler.

Les cartes, en la seva major part, són molt breus i concises —ocupen escassament la cara d'una quartilla— cosa que fa que, el verdader interès de la correspondència sigui en el seu conjunt. Per a nosaltres, però, tenen una especial interès perquè confirmen i ratifiquen, una vegada més, la presència sitgetana a Isla Cristina i la seva destacada relació amb el comerç de la pesca salada (13).

(1) Arxiu Històric de Reus. Correspondència Antoni Buixó Pasqual.

(2) Bartomeu Soler, ja forma part d'una relació de patrons i gent dedicada al negoci de la pesca salada en el «Sitio de la Higuierita» l'any 1776, existent a l'Arxiu Municipal de Sevilla. Poden trobar-se també diverses dades sobre els Bartomeu Soler a «Sitgetans a Isla Cristina». Hi hagué tres generacions de Bartomeus Soler nascuts a Sitges i relacionats amb Isla Cristina:

Bartomeu Soler i Sidós, mariner, Sitges, 1727.

Bartomeu Soler i Roig, comerciant, Sitges, 1765.

Bartomeu Soler i Pasqual, matriculat, Sitges, 1791, segons dades extretes de l'Arxiu Parroquial.

(3) El nom de la Higuierita ve escrit de diverses maneres, en la correspondència de Buixó i Pasqual, gairebé sempre per mà de Bartomeu Soler: «Figarilla», «Figuerrilla», «Higuerite», «Higuierita».

(4) Es tracta de Bartomeu Soler i Roig, que figura l'any 1824, en el «Padrón General de la Higuierita», habitant al carrer de la «Ribera» n.º 10, d'edat 60 anys. La seva primera dona, Maria Pasqual i Quadras, sitgetana, havia mort i Soler i Roig s'havia casat de nou amb Maria Rodríguez, natural de Castillejo (Sevilla) de 31 anys. Eventualment, el mateix any 1824 vivia també a la mateixa casa el seu fill Bartomeu Soler i Pasqual, de 31 anys.

(5) Peces de vuit.

(6) Arengada petita i d'escassa qualitat.

(7) De xanca (castellà chanca), recipient o safareig on es posen a salar les sardines.

(8) És el document que acredita haver embarcat una mercaderia a bord.

(9) Bernat Portas era un patró sitgetà que també figura en l'esmentada relació de patrons a la Higuierita l'any 1776. Bernat Portas fou el sogre d'un altre sitgetà que va afincar-se i destacar molt a Isla Cristina, Cristòfol Romeu i Cassañas.

(10) Les tonyines entren cada any procedents de l'Atlàntic, viatgen per tot el Mediterrani, i després de desovar tornen a l'Atlàntic. Les almadraves, grans xarxes per a pescar tonyines situades a la costa, pesquen així tonyines de «vinguda» i de «retorn», les primeres són més apreciades.

(11) En la publicació número 9 del Grup d'Estudis Sitgetans, «Sitgetans a Isla Cristina», hi ha una bona referència de la pesca a Galícia.

(12) El patró Serafi Aravitg, diverses vegades esmentat en la correspondència de Buixó, el podem veure com a patró del «laud Nuestra Sra. del Rosario» a l'apèndix sisè de l'«Assaig Històric de la Vila de Sitges».

(13) Els efectes del terratrèmol de Lisboa, del 1.º de novembre del 1755, varen ésser l'origen de la fundació del que més tard seria Isla Cristina, La Higuierita. Aprofitem per a deixar constància que, segons consta en el Registre Parroquial de Sitges, llibre d'òbits 1754-1763, varen morir, precisament el dia 1.º de novembre del 1755, dos sitgetans a Ayamonte, Salvador Llopis, boter, i Joan Carbonell, mariner. El mateix dia moria a Lisboa el mariner Josep Carbonell.

Entorn de la comèdia «La Malvasia de Sitges» (acabament)

R. FONT I FARRAN

Es per això que fou un encert i un èxit la representació de «La Malvasia de Sitges», que tingué lloc al Prado el 18 de setembre de 1927, a la qual vaig tenir el plaer d'assistir. El meu pare, Rafel Font i Torralbas, director del setmanari d'aquells temps, «La Punta», successor de l'antic «Baluard de Sitges», va tenir sens dubte una participació en aquella iniciativa, car en l'esmentada representació un dels actors va llegir unes quartilles seves que situaven l'obra d'en Francesc de Sales Vidal i també deien què es proposaven els organitzadors de la vetllada: fer reviuir aquella Sitges de les mitjanies del segle passat, compresa entre les Muralles, amb els portals de les Parellades i de Sant Francesc, el Castell, on ara hi ha l'Ajuntament, la Torre de les Hores, L'Estacada i la Fragata, el pou de la Terracavada, el Casino de Ca l'Oreant, el Teatre Vell i el Cafè de Baix a mar. Feia més

de 30 anys que l'obra no havia estat representada a Sitges.

El meu pare deia que comparar el Sitges del 1927 amb el de «La Malvasia de Sitges», del 1866, semblava bé cosa de somni o de llegenda. Les hortes del pla del Vinyet, les sínies, amb els llegums que es criaven fins al costat de la mateixa platja, els muntanyots sorrencs tocant el mar amb les atzavares i els lliris de mar, s'havien convertit en els nous sectors del Vinyet i Terramar, mentre a llevant apareixien les barriades de Vallcarca i Garraf, i les bótes de vi dolç se n'anaven, surant com un rosari, fins els vaxells que esperaven a certa distància.

Font i Torralbas subratllava com en Vidal i Torrens, personalitat ben vilanovina, coneixia molt bé la vila de Sitges. El llenguatge de la cèlebre «Malvasia» sembla que sigui escrit per un sitgetà dels més castissos, de soca i arrel.

Aquells Bartomeu i Tecla, aquell don Salvador tan deliciós, amb el parlar autèntic dels americans d'aquell temps, i tots els altres personatges tenen un caire i un ambient típicament sitgetans, de la Sitges pròpiament vuitcentista, amb plenes pinzellades vilatanes.

El meu pare indicava que era un error total veure en aquesta obra una mena de burla, de mofa de Sitges i dels sitgetans. El mateix tipus de l'americano, amb el seu llenguatge colonial d'aquells temps, té un fons d'humanitat i de bon sentit pràctic de la vida que li treu tot caire ridícul. Els sitgetans que sortien cap a Cuba ja homes, homes joves, certament, però tampoc criatures de deu anys com don Salvador, no perdien tant el contacte amb Catalunya, amb Sitges, amb els seus. Per això quan tornaven anys o molts anys després eren, fet i fet, uns sitgetans com els altres. Però quan els que anaven a Cuba eren criatures amb parents, o potser recomanades als capitans dels vaixells, quan tornaven ja vells —si tornaven— eren per als sitgetans gent totalment exòtica de llenguatge i costums.

Una segona part

Tant fou l'èxit teatral de «La Malvasia de Sitges» que en Vidal i Torrents va escriure una segona part de l'obra, no tan coneguda. Els organitzadors de la representació del 1927, afegia el meu pare, es proposaven oferir als sitgetans aquesta segona part, estrenada l'any 1871 però que es representà poc i de la qual es conservaren pocs exemplars. Seria interessant poder trobar-ne un. Potser en alguna biblioteca.

Aquesta segona part, afegia el meu pare, fou representada a Sitges per aficionats locals moltíssims anys enrera i és de doldre que no s'interpreti junt amb la primera part car formen un tot únic. Sembla que la Tecla famosa acaba transformant el seu caràcter, en sentit positiu, naturalment, car era difícil transformar-la ja en sentit més negatiu del que era, potser perquè va ser àvia! Els responsables de la representació del 1927 es proposaven posar-la en escena, però no crec que això es realitzés mai.

Uns aficionats de gran qualitat

I ara, per concloure ja, mirem els detalls d'aquella representació al Prado, fa més de seixanta anys. Pel que es veu va ser una vetllada molt nodrida. Primerament «Cura de Moro», d'en Pitarra. La gran actriu professional Maria Morera interpretà el monòleg de Santiago Rusinyol «Feminista». Al saló d'estiu se celebrà, com a mitja part, un animat ball. I després la lectura del text de Rafael Font i Torralbas i «La Malvasia de Sitges». La ressenya de «La Punta» diu que l'obra fou representada amb decorat nou, sobre un dibuix del pintor Agustí Ferrer i vestida d'època. Afegeix que les rialles eren constants i que una alenada d'emoció feia vibrar la sala davant d'aquella evocació, tan fidel, del Sitges de mitjanies del segle passat.

A més de la Maria Morera, «Tecla genial», fou molt apreciada la interpretació de la xamosa Marieta a càrrec d'una neboda, crec, de la Maria Morera, senyoreta Perelló. Tot el que es pugui

dir dels actors aficionats locals, seria poc. Me'n recordo com si fos ara: tots estigueren perfectes. El malaguanyat Josep Mirabent Magrans (Gori), de galan jove, el popularíssim Rafael Marzal, dit Cucaratxa per la seva vivacitat i gràcia personal fins quan feia de cambrer al Prado, va ser un Pauet ple de malícia i d'espon-taneïtat. L'estiuejant, sens dubte d'origen sitgetà, Albert Fochs ens va oferir un Bartomeu bon jan i una mica calçasses, com calia, però que, quan cal, sap fer-se respectar. Hem deixat pel final el senyor Albert Bartés, actor aficionat de gran talent i també pintor de mèrit, present a les exposicions comarcals. Bartés havia estat a Cuba, com l'avi Rafael Llopart i el meu propi avi matern Josep Farran i tants altres, i per això ens va parlar en un castellà-cubà de gran autenticitat. Va sortir a escena vestit com l'actual gegant petit del poble, amb levita i pantaló blanc i ample barret de palla. Només sortir a escena, els aplaudiments i les rialles duraren alguns minuts, mentre l'Albert Bartés esperava que la cosa es calmés per a començar a dir les coses de Cuba que està explicant a en Bartomeu. Es tracta sens dubte «d'una baralla amb un "negritu"», car l'home declara:

«Pues lo dicho, si señó:
ello fue que pasó así:
más del tumbo que le di...
pero el negro se emperró.
Me amenaza y yo me aferro;
él se ve cogido el giro,
y así que el machete tiro
se fugó y a espetaperro».

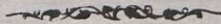
Y el pobre Bartomeu, que no ha entès gaire el que li diuen, comenta:

«Valga'm Déu, aquest bon home
té un modo d'enraonar».

I aquí tancarem avui aquesta evocació d'una magnífica obra teatral que ofereix una visió tan exacta i humana del Sitges d'un temps passat. «La Malvasia de Sitges» ha estat sempre molt popular arreu. L'any 1927, el meu pare podia escriure que havia estat de les obres catalanes més representades i que eren escasses les comèdies d'aquella època que haguessin sobreviscut en mig de tants canvis de gustos i inclinacions del públic.

Francesc de Sales Vidal i Torrents fou un home que estimà molt la seva vila nadiu de Vilanova. Va estrenar-hi algunes de les seves obres a l'antic Teatre Principal, avui Municipal. Tanmateix, es veu que coneixia també molt bé el poble de Sitges. El coneixia i, sens dubte, l'estimava car el sol coneixement no li hauria permès de fer el que va fer, aquell retrat tan gràfic, tan directe, tan ple d'imatges casolanes. Només l'afecte —al costat del talent— podia inspirar «La Malvasia de Sitges».

I a veure si un dia algú pren la iniciativa de tornar-la a oferir al públic sitgetà. Vidal i Torrents fou un escriptor, un home de teatre, però també un estudiós. És en aquest sentit que el podem considerar de fet com un dels nostres: segur que hauria apreciat com cal la bella activitat del Grup d'Estudis Sitgetans.

Dades sobre el sondeig arqueològic de 1977 al Baluard de Sitges

JOSEP MIRET I MESTRE
XAVIER MIRET I MESTRE

Ja en una de les primeres reunions del G.E.S., el 12 de març del 1976, es creà, a proposta de Blai Fontanals, una secció d'Arqueologia, a la qual s'apuntaren en un principi vuit afeccionats, membres de l'entitat. Joan Puig i Mestre traslladà a «L'Eco de Sitges», en un article publicat el 17 d'abril d'aquell mateix any, la notícia de la creació de la secció i la necessitat de l'estudi de l'arqueologia per al millor coneixement de la història de Sitges i de la comarca.

La incipient secció féu en el mesos següents una recerca de la bibliografia arqueològica de Sitges i organitzà visites al castell de Miralpeix (on després un grup portà a terme excavacions), a les sitges del torrent de les Oliveres o de S. Quintí (buidades per Jacint Sastre) i a la cova de S. Llorenç. L'agost del 1976 es feia des del butlletí una crida per tal de recollir qualsevol informació arqueològica, i pel setembre es féu un sondeig arqueològic prop del Vinyet, per intentar d'obtenir més dades sobre el jaciment romà que hi existeix. No es van arribar a dur a terme projectes com el d'una excavació a ca l'Amell de la Muntanya o el d'una exposició de materials arqueològics trobats al municipi de Sitges, els quals, malauradament resten escampats per diversos domicilis particulars. Actualment proposem que l'entitat els aplegui, per tal de donar-ne difusió i assegurar-ne la conservació. Aquesta voldríem que fos la primera nota referent a activitats arqueològiques anys enre, de les quals no ha quedat prou constància.

El 15 de novembre del 1977 s'iniciava una excavació al Baluard, amb l'objectiu de datar-ne la construcció i evolució. Aquell mateix any Angels Parès s'encarregà de mantenir contactes entre el grup d'arqueologia del GES i grups d'afeccionats de Vilanova i de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Aquestes activitats reflecteixen un anheli de conèixer el passat més llunyà de Sitges, aquell que ens pot ser revelat per les troballes arqueològiques. Certament aquells anhels no van tenir continuïtat: és difícil dur a terme activitats collectives. De tota manera no vol dir que no es puguin reprendre. Com a mínim és necessari que el que es va fer quedi recollit al butlletí per tal que no es perdin les dades que es poden obtenir de les cales arqueològiques que es van fer.

* * *

Justament el fet que a l'Arxiu Històric de Sitges s'hagin pogut reunir els materials trobats a la calla que el 1977 es féu al Baluard, és el que ens ha mogut a fer aquest arrecplec de dades. El novembre del 1977, aprofitant que havia estat enretirat el «Monumento a los caídos» del Baluard, i que no hi havia paviment de lloses a l'espai que aquest havia ocupat, es plantejà l'oportunitat de fer-hi una excavació per tal de localitzar restes que informessin de l'antiga ocupació humana d'aquell espai i d'una possible ampliació del Baluard en el segle XVII. Prèvia petició d'Angels Parès i Lluís Jou, l'Ajuntament autoritzà l'excavació i aportà dos membres de la brigada perquè hi treballassin durant les tar-

des. Entre els dies 15 i 26 de novembre es va portar a terme l'excavació, i va caldre posar-hi fi no per altra raó sinó la de no aminorar els assistents als oficis eclesiàstics. Participaren en l'excavació Josep A. i Lluís Benítez Montaner, Andreu Clapes, Teresa Ferrer, David, Lluís i Javier Jou, Ester Millan, Carles Oliver, Angels Parès i Eulàlia Serra.

El sondeig obert pel GES s'hagué d'adaptar a la forma que havia deixat lliure el basament del monument. Es va excavar una franja de 0,70 m d'amplada i 2,34 m de llargada. La planta de la cala feia un angle per adaptar-se a la forma hexagonal del monument. La màxima profunditat assolida fou de 2,73 m. De l'expedient de l'excavació fet per Angels Parès, conservat entre la documentació del GES, podem extreure també la descripció de cada un dels nivells del farciment trobats en l'excavació, indicant la profunditat a què aparegueren i el tipus de material arqueològic recuperat.

Es el següent:

— **De 0 a 0,80 m:** Aparegueren nombrosos ossos humans, disposats sense cap ordre, la qual cosa fa pensar en una trassat de restes dins del mateix recinte del fossar. Es van comptar almenys nou cranis. A més de les restes humanes aparegueren fragments de ceràmica de l'edat moderna, claus de ferro i trossets de fusta, que segurament provenien de taüts.

— **De 0,80 a 1,70 m:** Poques restes humanes i nombrosa ceràmica grisa, i en menor quantitat altra decorada en blanc i blau. Començà a sortir runa (maons, teules, etc.). Aparegueren quatre medalles i dues cadenets de rosaris, una bala de mosquetó i un fragment informe de ferro.

— **D'1,70 a 2,20 m:** Nivell format sobretot per runa. No hi aparegué cap os humà i disminuïa la quantitat de ceràmica.

— **De 2,20 a 2,73 m:** Nivell format per terra sense runa. A l'extrem sud-est de la cala, a partir de 2,14 m de profunditat, aparegué un mur gruixut format per pedres de mides relativament considerables, lligades per morter de calç. Les dimensions d'aquest mur ens són desconegudes ja que s'hagué d'interrompre l'excavació. Segons Angels Parès aquesta podria ser l'antiga paret del Baluard, engrandit posteriorment a mitjan segle XVII.

* * *

Adjuntem la relació dels materials arqueològics trobats actualment conservats a l'Arxiu Històric de Sitges sense donar la seva relació amb l'estratigrafia ja que ens és desconeguda.

Ceràmiques

— Un fragment de ceràmica campaniana A, de la forma Lamboglia 36, corresponent al segle II abans de Crist.

— Una vora d'àmfora púnico-ebussitana, fabricada al segle III abans de Crist, del tipus PE-15.

— Un fragment de nansa d'àmfora romana de pasta beige.

— Ceràmica grisa medieval de pasta grollera i cuïta a baixa temperatura: 29 fragments.

— Ceràmica grisa de pasta fina, cuïta a alta temperatura (so metàl·lic), atribuïbles a càntrils: 299 fragments sense decorar i 42 de decorats amb punts incisos, aplicacions de cordons incisos, decoracions ondulades en forma d'aigües i un fragment amb un botonet.

— Ceràmica de pastes ataronjades, sense envernissar: 41 fragments, tres d'ells corresponen a teules i la resta a recipients de terrissa, dels quals dos tenen decoració amb incisions i un amb línies ondulades.

— Ceràmica amb vernís melat: 139 fragments que corresponen a plats, gibrells, tupins (fig. 1), pitxers i una escudella (fig. 4).

— Ceràmica de vernís verd: 110 fragments que corresponen a gerretes, olletes, càntrils, gibrells i tapadores (fig. 5).

— Ceràmica envernissada de color blau i blanc (segles XV-XVIII): 88 fragments, entre els quals hi ha 3 orelles lobulades d'escudella (segle XVI), 4 fragments amb decoració d'influència francesa (mitjan s. XVIII), 11 de 'a ditada (segle XVII) (fig. 3) i una base de plat (fig. 2).

— Ceràmica de reflexos metàl·lics: 3 fragments i una escudella amb orel·la lobulada (figura 6) del segle XVI.

— Un fragment de rajola amb vernís blanc i blau (segles XV-XVI).

— 4 fragments de rajola amb vernís verd i blanc (segle XVIII).

— Un fragment de rajola policroma.

— 3 fragments de ceràmica de vernís verd i blanc.

— 6 fragments de ceràmica amb vernís blanc.

— Un fragment de pasta blanca sense vidriar.

— Un fragment de ceràmica policroma (segle XIX).

— Una vora de ceràmica amb vernís blanc (segle XIX).

Altres materials

— 13 fragments de vidre, un dels quals és un broc de setrill.

— Petites restes de fustes informes, 17 claus de ferro i altres restes de metall.

— Una moneda de coure de 2 maravedisos

corresponent a Felip V de l'any 1720, seca de Barcelona.

— Dos fragments de rosari amb els seus corresponents medallons que representen a l'anvers la fugida a Egipte i el descendiment de la creu i al revers d'ambdues la Mare de Déu dels Dolors. Aquests objectes, moneda i rosaris, foren restaurats per Antoni Ferrer i Martí de Vilanova i la Geltrú.

* * *

Com a conclusió l'excavació del 1977 al Baluard ens documenta els diferents períodes de l'evolució d'aquest indret. Remarcarem quatre punts que creiem que són els de més interès.

En primer lloc destaca la presència de tres fragments de ceràmica atribuïble al període ibèric i romà, i que són concretament un fragment de ceràmica de vernís negre, una vora d'àmfora púnico-ebussitana i una nansa d'àmfora romana. Aquests materials, encara que barrejats amb materials més moderns, s'afegeixen a la llista de les posteriors troballes del nucli ibèric i romà de Sitges, situat a la part alta del puig on s'assenta el nucli medieval de la vila.

En segon lloc cal remarcar la troballa d'un mur de pedra i morter de calç enterrat a més de dos metres de profunditat. És ara com ara

prematur fer hipòtesis sobre la seva antiguitat o funció.

En tercer lloc cal destacar la troballa d'un gran nombre de fragments de ceràmica datats des de l'edat mitjana fins al segle dinou.

En darrer lloc l'excavació va documentar en els seus nivells superiors el fossar que hi havia al davant de l'església i que fou utilitzat fins al 1814, quan va ser traslladat a Sant Sebastià. Aquest cementiri vell queda ben constatat per la troballa de nombrosos ossos humans, de restes de possibles taüts (claus i trossets de fusta) i de rosaris, que són objectes de troballa corrent als cementiris.

No volem acabar aquesta notícia dels resultats de l'excavació del Baluard sense agrair a Magí Miret i Eduard Riu la seva col·laboració en la classificació dels materials.

Documentació de referència

- «Eco de Sitges», 21 de novembre del 1954 i 17 d'abril del 1976.
- Butlletí del GES, n.º 3, 5, 8 i 10.
- Dietari de l'AHS, 15-XI-77.
- Actes de la Junta del Grup d'Estudis Sitgetans, de març del 1976 a juliol del 1978.
- Dossier sobre les excavacions del Baluard (GES 1977). Dipòsit del GES a l'AHS.

Amèrica i els sitgetans (9)

PERE SERRAMALERA I COSP

CAPÍTOL VII (Continuació)

Cognoms i noms	Estat	Anv en què mort	Lloc	Data del funeral
Carbonell i Clarà, Manuel	fadrí	1802, 9	Cartagena d'Indies	23- 5-1803
Carbonell i Clarà, Narcís	Rosa Inglada	1809, 7	Puerto Cabello	5- 7-1810
Carbonell i Gibert, Salvador	Tecla Carbonell i Batlle	1820, 12	Santa Maria	4- 6-1821
Carbonell i Matas, Pere	fadrí	?	Puerto Rico	14- 6-1806
Carbonell i Pasqual, Josep	M.ª del Carme Muñoz	1813, 7	Maracaibo	11- 8-1814
Carbonell i Pla, Josep	Teresa Robert	?	Santiago de Tuxla (Veracruz)	11-1803
Carbonell i Sagarra, Joan	fadrí	1796, 6	Cuba	5- 5-1803
Carbonell i Torrens, Josep	Rosalía Carbonell i Carbonell	1816, 9	Bayamo	12-11-1817
Carbonell i Vidal, Manuel	fadrí	1807, 8	Cuba	11- 8-1808
Cassañes i Mestre, Bartomeu	fadrí	1813	Cumanà	31- 1-1814
Cassañes i Roig, Agustí	M.ª Josepa Carbonell i Llopis	1814	Puerto Cabello	19-11-1817
Cassañes i Tria, Rita	Llorenç Vidal	1812, 2	L'Havana	24- 2-1813
Catasús, Anton	fadrí	1824	Buenos Aires	19- 1-1825
Coll i Robert, Sebastià	Josepa Balaguer	1813, 6	Montevideo	8- 2-1814
Dalmany i Parellada, Pelegrí	fadrí	?	Amèrica	6- 2-1812
Dort i Forment, Salvador	Josepa Carbonell	1810, 11	Bayamo	10- 6-1811
Estalella i Urgellès, Manuel	Josepa Carbonell i Sariol	1819, 6	L'Havana	6-12-1819
Fàbregas i Masó, Sebastià	Josepa Puigventós	1813, 1	Cuba	5-11-1814
Fàbregas i Puigventós, Sebastià	fadrí	1801, 6	Cuba	9- 2-1803
Febrer i Barnada, Joan	Teresa Montaner	1800, 1	Santiago de Cuba	24- 6-1800
Febrer i Pasqual, Joan	fadrí	1822, 10	Cuba	29- 1-1823
Febrer i Rigol, Bartomeu	fadrí	1810, 4	Veracruz	17- 2-1811
Ferrer i Quadras, Magí	fadrí	1805, 7	Nova Barcelona (Veneçuela)	7-12-1805
Ferran i Quadras, Josep	fadrí	1811	alta mar	27- 1-1812
Ferret i Planas, Cristòfol	Josepa Figueras	1803, 1	Puerto Rico	31-10-1803
Figueras i Carbonell, Cristòfol	fadrí	1813	Cumanà	18- 5-1814
Figueras i Coll, Agustí	fadrí	17..., 8	Nova Barcelona (Veneçuela)	31-10-1814
Figueras i Parellada, Miquel	Coloma Coll	1801, 1	Cumanà	15- 1-1803
Font, Josep	Josepa Pla	1802, 12	Cuba	4- 7-1810
Font i Llopis, Manuel	Antònia Batlle	1784, 8	Lima	27- 8-1800

<i>Cognoms i noms</i>	<i>Estat</i>	<i>Any en què morí</i>	<i>Lloc</i>	<i>Data del funeral</i>
Forment i Crusats, Magí	fadrí	1807	Santa Marta	21- 4-1817
Formosa i Jofre, Miquel	M. ^a Rosa Safons i Carbonell	1810, 2	Nova Barcelona	13-10-1821
Formosa i Jové, Josep	M. ^a Teresa Figueras	1821, 9	Cuba	30- 9-1824
Fost i Ravell, Francesc Joan	Magdalena Safons	1819, 1	costas d'Àfrica	11- 9-1820
Francolí i Mestre, Pere Màrtir	Josepa Cassañes i Sardà	1821, 11	Puerto Cabello	8-10-1822
Gibert i Sagarra, Galceran	Maria Ballester	1813, 8	Santo Domingo	2- 1-1814
Grau i Font, Manuel	Gertrudis Batlle	?	Amèrica	4- 6-1810
Grau i Font, Anton	fadrí	1823, 10	Santiago de Cuba	5- 5-1824
Guasch i Planas, Francesc	Teresa Portas	?	Amèrica	16- 9-1816
Guimerà i Carbonell, Bartomeu	fadrí	1806, 6	Amèrica	20- 3-1810
Guimerà i Carbonell, Joan	?	1814	L'Havana	26- 8-1816
Gutzet i Forment, Pau	fadrí	1820, 7	Manzanillo (Cuba)	28-11-1820
Hill i Ramendo, Ventura	fadrí	1802, 12	mar d'Amèrica	14- 7-1803
Llopis, Bartomeu	fadrí	?	L'Havana	8- 3-1819
Llopis i Cassañes, Joan Baptista	fadrí	1817	costa d'Àfrica	16- 1-1818
Llopis i Masó, Miquel	Rita Puig	1818, 5	mar d'Amèrica	11- 8-1818
Llopis i Perich, Salvador	fadrí	1810	Bayamo	17-12-1811
Llopis i Soler, Miquel	fadrí	1810, 3	Santa Marta	3-11-1810
Magraner i Alomà, Anton	M. ^a Teresa Valladolit	1813, 4	mar d'Amèrica	24-12-1813
Mainés, Francesc	Tecla Musons i Fabrer	1821, 1	Santiago de Cuba	11- 2-1821
Martí i Masó, Anton	fadrí	1814, 3	Jamaica	4- 7-1815
Mas i Hill, Mariano	Maria Montaner	1814, 2	Santiago de Cuba	19- 5-1817
Masó i Font, Joan	Maria Matalí	1813, 1	Santo Domingo	30-10-1813
Masó i Selma, Anton	Maria Carbonell	?	mar de Cuba	2- 1-1811
Mata i Mestre, Josep	Josepa Batlle i Puig	?	Amèrica	1- 7-1814
Matas i Ballester, Salvador	fadrí	?	Amèrica	5-12-1805
Matas i Ballester, Anton	fadrí	?	mar d'Amèrica	16-12-1815

(Continuarà)

**Aquest número del Butlletí
ha estat publicat amb l'ajuda de la**

CAIXA D'ESTALVIS DE CATALUNYA
LA CAIXA DE TOTS